

positie bevonden. Na de capitulatie van de Nederlandse strijdmacht was Nederland van Nederlands-Indië afgesneden (hetgeen op slag ca. een zevende van het nationaal inkomen deed wegvallen), het was bovendien van al zijn overzeese verbindingen beroofd, met uitzondering van die naar de Noordduitse en Scandinavische havens. In de negentiende en twintigste eeuw was Nederland bij gebreke aan eigen industriële grondstoffen (steenkol uitgezonderd) geworden wat men een 'veredelingsland' zou kunnen noemen. In '38 bestond bijna 60% van de invoer uit grondstoffen en halffabrikaten waarmee in het Nederlandse industriële en agrarische bedrijfsleven eindproducten vervaardigd werden die in Nederland of elders afgezet konden worden; bijna de helft van die invoer bereikte ons land via overzeese transporten. De uitvoer bestond in '38 eveneens voor bijna 60% uit industrie-producten waarvan meer dan de helft voor transport overzee bestemd was. Wel waren in de neutraliteitsperiode aanzienlijke hoeveelheden grondstoffen in het westen des lands opgeslagen maar die voorraden, waarmee men belangrijke takken van het bedrijfsleven ongeveer een jaar op het vooroorlogse peil zou hebben kunnen handhaven, werden, zoals wij in hoofdstuk 9 van ons vierde deel beschreven, in de zomer van '40 voor een groot deel door Duitsland gevorderd waarbij Nederland aan Duitsland voor de aankoop ook nog een krediet moest verschaffen van f 50 mln.

In- en uitvoer zouden, dat was duidelijk, ineenschrompelen¹ – hoe kon men niettemin Nederland voeden en hoe kon men Nederland aan het werk houden?

¹ Inderdaad bleef er van de buitenlandse handel niet veel over. Uit de cijfers van de handelsstatistiek (die niet volledig zijn: de uitvoer uit hoofde van *Wehrmacht*-orders en van de z.g. *verlagerte Aufträge* werd er grotendeels niet in opgenomen) blijkt dat de gezamenlijke waarde van de in- en uitvoer in '43 gedaald was tot op twee-vijfde van het vooroorlogse peil; de invoer was gedaald tot iets meer dan een kwart, de uitvoer had zich op ruim drie-vijfde gehandhaafd. In '43 was de invoer voor bijna 80% afkomstig uit Duitsland en België (uit Duitsland 69%), de uitvoer ging voor 90% naar die twee landen (naar Duitsland 83%, en dat cijfer is dus te laag). De geregistreerde uitvoer bestond hoofdzakelijk uit agrarische producten en uit producten van de metaal- en textielindustrie. Ook de Philipsfabrieken leverden een belangrijke uitvoerpost op. De gehele buitenlandse handel stond onder scherpe Duitse controle: regelingen met derde landen werden in Berlijn getroffen en voor elke betaling aan of afrekening met het buitenland waren vergunningen hetzij van het Nederlands Deviezeninstituut, hetzij van het Nederlands Clearing-instituut nodig – instellingen die zich alleen konden bewegen binnen een door de Duitsers vastgesteld kader.

Naast de 'officiële' handel was er de smokkel, vooral naar België. Men vond dat de Belgische autoriteiten die niet voldoende tegengingen; in de lente van '43 werd een groep van honderd Rotterdamse politiemannen in Turnhout en Hasselt